

6. Narcyssov, V.P. (1976). *Nauchnye osnovy system zemledelyja* [Scientific bases of the systems of agriculture]. Moskva [in Russian].

7. Hordiyenko, V.P., Maliyenko, A.M., & Hrabak, N.Kh. (1998). *Prohresyvni systemy obrobittku gruntu* [Progressive soil tillage systems]. Simferopol' [in Ukrainian].

8. Vozhehova, R.A., & Lavrynenko, Yu.O. (2014). *Metodyka pol'ovykh i laboratornykh doslidzhen' na zroshuvanykh zemlyakh* [Methods of field and laboratory research on irrigated lands]. Kherson: Hrin' D.S. [in Ukrainian].

УДК 633.34:631.51.021:631.8:631.67

DOI: <https://doi.org/10.32848/0135-2369.2019.71.21>

ПРОДУКТИВНІСТЬ СОЇ ЗА РІЗНИХ СПОСОБІВ І ГЛИБИНИ ОБРОБІТКУ ҐРУНТУ ТА ДОЗ ДОБРІВ У СІВОЗМІНІ НА ЗРОШЕННІ

МАЛЯРЧУК М.П. – доктор сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник

<https://orcid.org/0000-0002-0150-6121>

ТОМНИЦЬКИЙ А.В. – кандидат сільськогосподарських наук

<https://orcid.org/0000-0002-7820-4383>

МАЛЯРЧУК А.С. – кандидат сільськогосподарських наук

<https://orcid.org/0000-0001-5845-269x>

Інститут зрошуваного землеробства

Національної академії аграрних наук України

МАРКОВСЬКА О.Є. – доктор сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник

<https://orcid.org/0000-0002-4810-7443>

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Постановка проблеми. Соя – універсальна зернобобова й олійна культура, насіння якої використовується для продовольчих, кормових і технічних цілей. Навряд чи знайдеться ще якась сільськогосподарська культура, яка може зрівнятися з нею щодо різноманітності напрямів використання, що зумовлено багатством хімічного складу насіння і вегетативної маси цієї високобілкової та олійної рослини [1]. Серед однорічних зернових і бобових культур за вмістом і якістю білка вона займає перше місце, а за кількістю олії поступається лише арахісу. У групі польових олійних культур соя забезпечує найвищий вихід макухи і шроту [2].

Щорічно у світі частка людей, які переважно споживають харчові продукти на основі рослинної сировини, збільшується. Згідно з даними Міністерства охорони здоров'я США число людей, котрі споживають регулярно соєві продукти, становить там більше 26 млн осіб. Міністерство сільськогосподарства США навесні 2000 р. зняло обмеження на кількість сої, використовуваної у шкільному харчуванні [3].

Всього у світі вирощується близько 150 млн тонн сої на рік. США є лідером світового виробництва сої. Сьогодні там 24% земельних угідь зайнято під сою, що ставить її на третє місце у США за популярністю після пшениці та кукурудзи, частка кожної з яких становить 28% [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із заходів збереження родючості ґрунту і підвищення продуктивності сільськогосподарських культур є вибір способу та глибини основного обробітку ґрунту. Насамперед його завдання полягає у створенні сприятливих параметрів структури та щільно-

сті будови орного шару, завдяки чому покращуються умови надходження вологи в кореневмісний шар і зменшення її непродуктивних втрат [5; 6].

У сучасному світовому землеробстві поряд із традиційними технологіями, які базуються на глибокому основному обробітку з обертанням скиби, активно досліджуються і використовуються різні способи мінімізації, а також сівби в попередньо необроблений ґрунт, що розглядаються як основні з факторів збереження родючості ґрунту й економії невідновлюваних джерел енергії.

Загортання у ґрунт післяжнивних решток, органічних добрив, бур'янів і сидератів більш якісно здійснюють знаряддя з робочими органами полицевого типу. Для захисту ґрунтів від ерозійних процесів краще застосовувати безполицеві системи основного обробітку зі смуговим або суцільним розпушуванням, а мілкий і поверхневий обробіток доцільно поєднувати з ґрунтопоглибленням або щільюванням, застосовуючи комбіновані ґрунтообробні знаряддя чизельного та плоскорізного типу. Для обробітку пересушених і перезволожених ґрунтів ефективнішим буде застосування мілкового та поверхневого розпушування.

У зв'язку з підвищенням посушливості клімату мінімізація основного обробітку ґрунту та сівба в попередньо необроблений ґрунт набуває дедалі більшого поширення, забезпечуючи підвищення продуктивності праці, зменшення механічного навантаження на ґрунт за рахунок збільшення ширини захвату, зменшення глибини розпушування та кількості проходів агрегатів [7].

Серед агротехнічних заходів вирощування сільськогосподарських культур у формуванні висо-

ких врожаїв важлива роль належить добривам. Згідно з експериментальними дослідженнями підвищення врожайності від застосування добрив досягає 40%. Дослідники стверджують, що добрива сприяють підвищенню врожайності насіння сої на 11,0 ц/га, а внесення мінеральних добрив під сою на чорноземах звичайних при зрошенні у Степовій зоні України забезпечує приріст врожаю насіння 13,9 ц/га [8].

Значна частина дослідників рекомендує дозу мінеральних добрив розраховувати на основі аналізу ґрунту і рівня запланованого врожаю [9].

Отже, на основі монографічного аналізу можна зробити висновок, що з приводу способу й глибини основного обробітку ґрунту, а також системи удобрення сої у зрошуваних умовах немає одностайної думки. Тому ці питання залишаються актуальними, особливо на зрошуваних землях у посушливих умовах Степової зони України.

У зв'язку з цим на дослідних полях Інституту зрошуваного землеробства НААН України в зоні дії Інгулецької зрошувальної системи досліджувалася ефективність способів і глибини основного обробітку ґрунту зі встановленням оптимальних доз внесення мінеральних добрив під сою.

Мета досліджень – встановлення найбільш економічно виправданого способу основного обробітку ґрунту та дози мінерального добрива при вирощуванні сої в сівозміні на зрошуваних землях півдня України.

Матеріали та методика досліджень. Закладання польових дослідів і польові дослідження проводилися з використанням загальнодовізнаних методик і методичних рекомендацій. Методи досліджень: монографічний, польовий, аналітичний, розрахунково-порівняльний, математичної статистики й абстрактно-логічний [10].

Сою у сівозміні розміщувалася після кукурудзи на зерно. Висівали сорт Даная селекції Інституту зрошуваного землеробства НААН, із нормою висіву 100 кг/га. Закладено 5 варіантів основного обробітку ґрунту та три дози добрив на фоні оптимального режиму зрошення.

Фактор А (обробіток ґрунту):

1. Оранка на глибину 25–27 см у системі тривалого застосування різноглибинного полицевого обробітку ґрунту в сівозміні.

2. Чизельний обробіток на глибину 25–27 см у системі тривалого застосування різноглибинного безполицевого обробітку ґрунту в сівозміні.

3. Дисковий обробіток на глибину 12–14 см у системі тривалого мілкового одноглибинного безполицевого обробітку ґрунту в сівозміні.

4. Дисковий обробіток на глибину 14–16 см, у системі диференційованого обробітку ґрунту з одним щілюванням на 38–40 см за ротацію сівозміни.

5. Дисковий обробіток на глибину 14–16 см у системі диференційованого обробітку ґрунту в сівозміні з однією оранкою в ротацію.

Фактор В (доза добрив):

1. Без добрив.

2. N₃₀P₆₀.

3. N₆₀P₆₀.

Для закладання досліду використовувалися знаряддя: ПЛН-5-35, ПЧ-2,5, АКШ-3,6, БДВП-3-01. Подальша технологія вирощування сої була загальнодовізнаю для зрошуваних умов Степової зони України. Площа під дослідом 2 га, площа посівної ділянки 455 м², облікової 16,4 м². Вологість розрахункового шару ґрунту 0,5 м протягом вегетаційного періоду підтримувалася на рівні 70% НВ. Поливи проводилися дощувальним агрегатом ДДА-100 МА.

Результати досліджень. Застосування різних способів і глибини основного обробітку ґрунту мало вплив на забезпеченість рослин сої елементами мінерального живлення. Так, на початку вегетації у шарі 0–40 см склалися найбільш сприятливі умови для накопичення нітратів у ґрунті варіанта оранки на 25–27 см на фоні різноглибинного обробітку з обертанням скиби протягом ротації сівозміни, де їх вміст за дози добрив N₆₀P₆₀ становив 48,1 мг/кг, а у разі зменшення дози азотних добрив до N₃₀P₆₀ спостерігається зменшення до 45,5 мг/кг, або на 5,4%, тоді як на контрольному варіанті (без внесення добрив) – лише 27,8 мг/кг. У варіанті дискового розпушування на 12–14 см у системі одноглибинного безполицевого обробітку вміст нітратів був найнижчим і склав відповідно до доз мінеральних добрив 20,0, 32,3 та 35,3 мг/кг (табл. 1)

Таблиця 1 – Вміст нітратів у шарі ґрунту 0–40 см під посівами сої за різних доз добрив і способів та глибини основного обробітку в сівозміні на зрошенні, мг/кг ґрунту, середнє за 2016–2018 рр.

№ вар.	Система основного обробітку ґрунту	Спосіб і глибина обробітку, см	Доза добрив, кг/га		
			без добрив	N ₃₀ P ₆₀	N ₆₀ P ₆₀
на початку вегетації					
1.	Полицева різноглибинна	25–27 (о)	27,8	45,5	48,1
2.	Безполицева різноглибинна	25–27 (ч)	24,0	42,0	44,3
3.	Безполицева одноглибинна	12–14 (д)	20,0	32,3	35,3
4.	Диференційована-1	14–16 (д)	23,9	38,3	42,8
5.	Диференційована-2	14–16 (д)	22,8	36,9	38,0
перед збиранням врожаю					
1.	Полицева різноглибинна	25–27 (о)	6,8	7,0	9,7
2.	Безполицева різноглибинна	25–27 (ч)	5,8	5,7	7,3
3.	Безполицева одноглибинна	12–14 (д)	4,7	4,8	5,7
4.	Диференційована-1	14–16 (д)	6,1	6,5	7,5
5.	Диференційована-2	14–16 (д)	5,3	5,9	6,5

Протягом весняно-літньої вегетації за рахунок використання поживних речовин рослинами вміст

нітратів на період збирання врожаю сої значно зменшився. Так, у ґрунті варіантів на фоні без

добрив цей показник за період вегетації культури зменшився на 15,3–21,0 мг/кг, при внесенні $N_{30}P_{60}$ – на 29,6–38,5, а за дози $N_{60}P_{60}$ – на 29,6–38,4 мг/кг ґрунту. Очевидно, що більша різниця є показником підвищеного використання азоту рослинами на формування врожаю.

Вміст рухомих сполук фосфору в період сходів сої більш високим був у шарі ґрунту 0–40 см за оранки на глибину 25–27 см і становив на неудобреному фоні 33,4 мг/кг, а при внесенні добрив $N_{30}P_{60}$ і $N_{60}P_{60}$ відповідно – 44,4 та 45,6 мг/кг (табл. 2).

Таблиця 2 – Вміст рухомих сполук фосфору в шарі ґрунту 0–40 см під посівами сої за різних доз добрив і способів та глибини основного обробітку в сівозміні на зрошенні, мг/кг ґрунту, середнє за 2016–2018 рр.

№ вар.	Система основного обробітку ґрунту	Спосіб і глибина обробітку, см	Доза добрив, кг/га		
			без добрив	$N_{30}P_{60}$	$N_{60}P_{60}$
на початку вегетації					
1.	Полицева різноглибинна	25–27 (о)	33,4	44,4	45,6
2.	Безполицева різноглибинна	25–27 (ч)	31,2	42,8	42,8
3.	Безполицева одноглибинна	12–14 (д)	29,9	35,6	37,2
4.	Диференційована-1	14–16 (д)	31,4	43,0	43,1
5.	Диференційована-2	14–16 (д)	30,5	41,3	42,1
перед збиранням врожаю					
1.	Полицева різноглибинна	25–27 (о)	22,0	26,0	27,2
2.	Безполицева різноглибинна	25–27 (ч)	19,8	22,4	22,7
3.	Безполицева одноглибинна	12–14(д)	16,7	19,9	20,3
4.	Диференційована-1	14–16 (д)	18,3	20,8	21,1
5.	Диференційована-2	14–16 (д)	17,6	21,1	21,2

Дещо нижчий вміст рухомих сполук фосфору формувався у ґрунті варіанта чизельного розпушування на 25–27 см у системі різноглибинного безполицевого та у варіанті дискового обробітку на 14–16 см у системі диференційованого-1 із щільванням на 38–40 см за ротацією. Найменші значення вмісту рухомих сполук фосфору встановлено у варіанті мілкого дискового обробітку на глибину 12–14 см у системі беззмінного застосування безполицевого одноглибинного протягом ротації сівозміни, що відносно фонів живлення складають 29,9, 35,6 та 37,2 мг/кг.

На період збирання врожаю вміст рухомих сполук фосфору у ґрунті досліджуваних варіантів зменшується, водночас вищенаведена закономірність із найменшим його вмістом у варіанті

дискового розпушування на 12–14 см у системі мілкого одноглибинного безполицевого обробітку в сівозміні зберігається, що пов'язано з низькою рухомістю більшої частини сполук цього елемента живлення і тривалою відсутністю механічного переміщення шарів орного горизонту.

Максимальний вміст обмінного калію у шарі ґрунту 0–40 см формувався за різноглибинного обробітку з обертанням скиби на 25–27 см і відповідно до фонів живлення складав 279, 312 та 322,3 мг/кг ґрунту. У варіантах безполицевих і диференційованих систем обробітку вміст обмінного калію поступово зменшується з найменшими показниками у ґрунті на фоні тривалого застосування мілкого дискового розпушування на глибину 12–14 см (табл. 3).

Таблиця 3 – Вміст рухомих сполук калію в шарі ґрунту 0–40 см під посівами сої за різних доз добрив, способів і глибини основного обробітку в сівозміні на зрошенні, мг/кг ґрунту, середнє за 2016–2018 рр.

№ вар.	Система основного обробітку ґрунту	Спосіб і глибина обробітку, см	Доза добрив, мг/кг		
			без добрив	$N_{30}P_{60}$	$N_{60}P_{60}$
на початку вегетації					
1.	Полицева різноглибинна	25–27 (о)	279,0	312,0	322,3
2.	Безполицева різноглибинна	25–27 (ч)	270,0	303,7	308,7
3.	Безполицева одноглибинна	12–14 (д)	231,3	276,0	288,0
4.	Диференційована-1	14–16 (д)	264,3	293,3	301,3
5.	Диференційована-2	14–16 (д)	257,3	295,3	298,0
перед збиранням врожаю					
1.	Полицева різноглибинна	25–27 (о)	227,3	241,3	242,7
2.	Безполицева різноглибинна	25–27 (ч)	214,0	230,0	233,3
3.	Безполицева одноглибинна	12–14 (д)	210,0	208,0	211,3
4.	Диференційована-1	14–16 (д)	208,0	220,0	220,7
5.	Диференційована-2	14–16 (д)	209,3	214,0	218,0

Після використання обмінного калію за весь вегетаційний період рослинами сої від факторів дослідження значних розходжень за різних доз добрив не виявлено. Можна відзначити лише загальне зменшення його вмісту в усіх варіантах

досліджу, що пов'язано з виносом його урожаєм культури.

Аналіз даних врожайності в середньому за фактором А дозволив визначити вплив різних способів і глибини основного обробітку ґрунту, який

свідчить, що проведення обробітку з обертанням скиби сприяло формуванню врожаю на рівні 3,59 т/га. Заміна його на чизельний у системі тривалого застосування різноглибинного безполице-

вого обробітку з такою самою глибиною розпушування викликала зниження урожайності на 0,32 т/га при $НІР_{0,05}$ 0,20 т/га (табл. 4).

Таблиця 4 – Вплив способів і глибини основного обробітку ґрунту та доз мінеральних добрив на урожайність сої, т/га, середнє за 2016–2018 рр.

Система основного обробітку ґрунту (Фактор А)	Спосіб і глибина обробітку ґрунту, см	Дози добрив, кг/га			Середнє за фактором А
		без добрив	$N_{30}P_{60}$	$N_{60}P_{60}$	
Полицева різноглибинна	25–27 (о)	2,76	3,68	4,34	3,59
Безполицева різноглибинна	25–27 (ч)	2,48	3,34	3,98	3,27
Безполицева одноглибинна	12–14 (д)	1,77	2,41	2,83	2,34
Диференційована-1	14–16 (д)	2,81	3,79	4,31	3,64
Диференційована-2	14–16 (д)	2,40	3,37	3,94	3,24
Середнє за фактором В, т/га		2,44	3,32	3,88	

$НІР A_{0,05} = 0,20$; $B = 0,24$ т/га

При застосуванні дискового розпушування на глибину 14–16 см у системі диференційованого-1 обробітку із щільуванням на глибину 38–40 см один раз за ротацію сівозміни отримано 3,64 т/га насіння сої, тобто відзначено тенденцію до підвищення урожайності порівняно з контролем.

Дисковий обробіток на глибину 12–14 см у системі мілкового одноглибинного безполицевого обробітку ґрунту призвів до зниження урожайності на 1,25 т/га, а збільшення глибини дискового розпушування до 14–16 см у системі диференційованого обробітку-2 з однією оранкою за ротацію – на 0,35 т/га.

У середньому за фактором В (фон живлення) урожайність сої без добрив склала 2,44 т/га. Внесення $N_{30}P_{60}$ збільшило цю величину на 0,88 т/га, а $N_{60}P_{60}$ – на 1,44 т/га. Таким чином, не дивлячись на те, що ця культура в період цвітіння та наливу зерна здатна забезпечити себе азотом, дози добрив, передбачених схемою проведення досліджень, у 1,36 та 1,59 рази збільшують урожайність.

Найвищу врожайність насіння сої отримано у варіанті оранки на 25–27 см у системі тривалого різноглибинного полицевого обробітку та за дискового обробітку на 14–16 см у системі диференційованого-1 обробітку ґрунту із внесенням дози добрив $N_{60}P_{60}$, де її рівень відповідно склав 4,34 та 4,31 т/га.

Висновки. На темно-каштанових середньосуглинкових ґрунтах півдня України в короткоротаційних сівозмінах на зрошенні доцільно застосовувати оранку на 25–27 см у системі тривалого різноглибинного полицевого обробітку або дисковий обробіток на глибину 14–16 см у системі диференційованого обробітку ґрунту з одним щільуванням на глибину 38–40 см за ротацію чотиріпільною сівозміною та внесенням мінеральних добрив дозою $N_{60}P_{60}$.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бабич А.А. Особенности агротехники сои на Украине. *Масличные культуры*. 1986. № 4. С. 24–26.
2. Булигін Д.О., Писаренко П.В., Морозов В.В., Мельник М.А. Продуктивність нових сортів сої за різних умов зволоження та густоти стояння. *Зрошуване землеробство*. 2012. Вип. 58. С. 6–10.

3. Системи землеробства на зрошуваних землях / Р.А. Вожегова та ін. ; за наук. ред. Р.А. Вожегової. Київ : Аграрна наука, 2014. 360 с.

4. Бабич А., Колісник С., Венедіктов О. Посів та захист сої від хвороб. *Пропозиція*. 2001. № 5. С. 40–42.

5. Гамаюнова В.В., Філіп'єв І.Д., Сидякіна О.В. Сучасний стан та проблеми родючості ґрунтів південного регіону України. *Таврійський науковий вісник*. Херсон : Айлант, 2005. Вип. 40. С. 130–135.

6. Гібсон Пол. Производство сои в США и Канаде как источник высокопротеиновых кормов. *Корми і кормовиробництво*. Київ : Аграрна наука, 2001. Вип. 47. С. 98–100.

7. Мудрий І.В., Лепьошкін І.В. Деякі аспекти проблеми вирощування якісної рослинницької продукції при застосуванні мінеральних добрив та методичні підходи щодо токсиколого-гігієнічної їх оцінки. *Гігієна і санітарія*. 2005. № 4. С. 28–32.

8. Мацко П.В., Мелашич А.В., Димов О.М. Ґрунтозахисна технологія вирощування сої і кукурудзи в зрошуваній сівозміні. *Таврійський науковий вісник*. Херсон, 1999. Вип. 11. Ч. 1. С. 61–64.

9. Гордієнко В.П., Осінній М.Г. Проблеми та шляхи удосконалення обробітку ґрунту. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Землеробство ХХІ століття – проблеми та шляхи вирішення». Київ : Нора-Прінт, 1999. С. 57–58.

10. Методика польових і лабораторних досліджень на зрошуваних землях : монографія / Р.А. Вожегова та ін. Херсон : Грінь Д.С., 2014. 286 с.

REFERENCES:

1. Babych, A.A. (1986). Osobennosti ahrotekhniky soy na Ukrayne [Features of soybean farming in Ukraine]. *Maslichnyye kultury – Oilseeds crops*, 4, 24–26. [in Russian].
2. Bulyhin, D.O., Pysarenko, P.V., Morozov, V.V., & Melnyk, M.A. (2012) Produktivnist novykh sortiv soi za riznykh umov zvolozhennia ta hustoty stoiannia [Productivity of new varieties of soy at different terms moistening and status of standing]. *Zroshuvane zemlerobstvo – Irrigated agriculture*, 58, 6–10. [in Ukrainian].
3. *The systems of agriculture are on the irrigated lands* (2014) / R.A. Vozhehova et al;

R.A. Vozhehova (Ed). Kyiv: Agrarna nauka [in Ukrainian].

4. Babych, A., Kolisnyk, S., & Venediktov, O. (2001). Posiv ta zakhyst soi vid khvorob [Sowing and protection of soy from diseases]. *Propozytsiia – Propozition*, 5, 40–42 [in Ukrainian].

5. Hamaiunova, V.V., Filipiev, I.D., & Sydiakina, O.V. (2005). Suchasnyi stan ta problemy rodiuchosti gruntiv pivdennoho rehionu Ukrainy [Current state and problems of fertility of soils of south region of Ukraine]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk – Taurian scientific bulletin*, 40, 130–135 [in Ukrainian].

6. Hybson, P. (2001). Proizvodstvo soi v SSHA i Kanade kak istochnik vysokoproteinovykh kormov [Soybean production in the USA and Canada as a source of high-protein feeds]. *Kormy i kormovyrobnytstvo – Feeds and Feeds*, 47, 98–100 [in Russian].

7. Mudryi, I.V., & Leposhkin, I.V. (2005). Deiak aspekti problemy vyroshchuvannia yakisnoi roslynnyt'skoi produktsii pry zastosuvanni mineralnykh dobryv ta metodychni pidkhody shchodo toksykolohohihiienichnoi yikh otsinky [Some aspects of the problem of cultivating quality crop products with the use of

mineral fertilizers and methodological approaches in relation to their toxicological-hygienic estimation]. *Hyhyena i sanytariia – Hygiene and sanitation*, 28–32 [in Ukrainian].

8. Matsko, P.V., Melashych, A.V., & Dymov, O.M. (1999). Gruntozakhysna tekhnolohiia vyroshchuvannia soi i kukurudzy v zroshuvanii sivozmini [Defence of soil technology of growing of soy and corn in the irrigated crop rotation]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk – Taurian scientific bulletin*, 11, 61–64 [in Ukrainian].

9. Hordiienko, V.P., & Osinnii, M.H. (1999). Problemy ta shliakhy udoskonalennia obrobittu gruntu [Problems and the ways it is possible to examine the land]. Agriculture of XXI of century is problems and ways of decision: *Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Materials of the International scientific practical conference*. (pp. 57–58). Kyiv: Nora-Print [in Ukrainian].

10. Vozhehova, R.A., & Lavrynenko, Yu.O. (2014). *Metodyka pol'ovykh i laboratornykh doslidzhen' na zroshuvanykh zemlyakh [Methods of field and laboratory research on irrigated lands]*. Kherson: Hrin' D.S. [in Ukrainian].

УДК 630

DOI: <https://doi.org/10.32848/0135-2369.2019.71.22>

РАСТИТЕЛЬНЫЙ ПОКРОВ ЛЯНКЯРАНСКОЙ ФИЗИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКОЙ ОБЛАСТИ И ПУТИ ЕГО ОХРАНЫ

МАМЕДОВА ШАКАР – доцент

Бакинский государственный университет

БАБАЕВА УЛЬКЕР – докторант

Лянкяранский государственный университет

Постановка проблемы. Лянкяранская зона – одна из пяти естественных географических областей на территории Азербайджанской Республики. Область на севере граничит с Кура-Араксинской низменностью, с востока и юго-востока омывается Каспийским морем, а на юго-западе примыкает к азербайджано-иранской государственной границе. Общая площадь области, административно включающей территории Лянкяранского, Астаринского, Масаллинского, Лерикского, Ярдымлинского, Джагилабадского районов, составляет 636 338 га, или же 7,36% территории республики [2, с. 12].

Лянкяранская физико-географическая зона богата ареалами своеобразной эндемической растительности, не встречающейся более нигде на Кавказе и даже в других растительных зонах мира. Здесь имеются образцы как палео-, так и неоэндемизма. Большую часть растительности области составляют лесные виды. Распределение деревьев и кустарников по отдельным физико-географическим районам указывает на то, что по количеству (богатству) разновидностей растений горные районы Лянкярана (51 вид деревьев и 72 вида кустарников) отстают от других регионов Азербайджана.

Результаты исследований. Из исторических источников выясняется, что в недалеком прошлом ландшафт талышских лесов распространялся на большие территории, но за краткий период в результате антропогенной деятельности их ареал уменьшился. По сведениям Н.Г. Ахундова (1979), в 1897 г. общая площадь лесов в Лянкяранском уезде составляла 207 тыс. десятин (225,6 тыс. га) [3]. И.С. Сафаров (1962) отмечает, что к 1914 г. этот показатель снизился до 167,7 тыс. га [5]. Следовательно, в течение семидесяти пяти лет (1897–1972) площадь лесов сократилась на 59,9 тыс. га.

Вышесказанное подтверждается следующими фактами:

– там, где на старых топографических картах отмечены лесные массивы, ныне лесов нет;

– вокруг фрагментарно сохранившихся лесов сейчас расположены кустарники, вторичные луга, луга, лугово-степные полосы и травы, возникающие после исчезновения лесов;

– северная окраина зоны ныне покрыта полупустынными растениями, а под их фрагментами проявляются признаки лесных почв.

Наряду с лесами в Лянкяранской физико-географической области имеется и иной расти-